

A BUNYEVÁC KÉRDÉS*)

1941. tavaszának hadieseményei meghozták az ország területének és népességének negyedik gyarodását, ezer éven át ide tartozott és sok évszázadon keresztül színmagyar részeket csatolva vissza Szent István birodalmához. A Délvidék visszatérése ve nemcsak gazdasági értékeket és természetes határokat nyertünk, de tarkább lett az ország néprajzi térképe is. E tanulmány az ittlakó bunyevác, illetőleg sokac nép hovatarozását a hossz-metszeti szemlélet tükrén át tárja fel s a tanulságok leszűrése után keresztmetszetben mutatja be életüket, nyelvüket és kultúrájukat.

1. Elnevezés, származás, bevándorlás.

A bunyevácok elnevezése helyi forrásokra vezethető vissza, ilyen ősi helyi megjelöléseket más délszláv törzsekre is alkalmaztak. A történet-tudósok nagy része és maga a nép is a hercegovinál Buna folyótól származtatja eredetüket. Ezzel szemben a nyelvészek azzal érvelnek, hogy a szerb, illetve horvát nyelv szellemében a Buna szóból sohasem keletkezhetik a „bunjevac“ származék. De megállapításuk egyáltalán nem akadálya annak, hogy a nép egy kezdetibb szakban ily szóképzést mégis alkalmazzon. Egyébként is ez a felfogás látszik a legelfogadhatóbbnak, mert a bunyevácok első csoportja csakugyan a Buna folyó mentéről, indult arra a hosszú vándorútra, melynek végállomása „Subotica bela“ (fehér Szabadka) lett. Milic Ivó viszont arra hivatkozik, hogy a bunyevácok nem származhatnak a Buna folyó mellékéről, mert az ottani lakosoknak ma sem nyelve, sem vezetéknéve nem egyezik a bácskaiakéval. Ennek azonban kézenfekvő magyarázata, hogy a török háborúk, majd a balkáni harcok folyamán a gyér lakosságú hercegovinál részekre egészen más népek költöztek. A Buna kettős földrajzi elnevezést takar. Buna folyó Hercegovinában a Veleza hegységben. Biagajnál ered; Buna község pedig Mostartól 10 km-re délre terül el. A buna—bunyevác származtatást teszi magáévá Szabadka történetének megírója. Ivánvi István is. Bunyevác anyyi, mint a Buna folyó vidékéről való cs a nép ezzel régebbi hazájának emlékét őrizte meg. Önmagukat 1770-ben is bunyevácoknak nevezett dalinátoknak hívják. A császári hadvezérek a külön névvel nem bíró bunyevácok! katolikus rácoznak *nevezték*, bár már 1701 óta használják a dalmát megjelölést. Más felfogás a „buna-lázadás“ szóval kíván eredetükre fényt deríteni, feltételezve, hogy a törökről vérbefojtott lázadás után az ősi haza elhagyására kényszerültek. Nedic Márton viszont arra az álláspontra helyezkedett, hogy e katolikus szláv törzs nevét Hl. Bonifácus (Kr. után 607) pápáról kapta volna annak következtében, hogy a bizánci pátriárka felszólította őket: válasszanak közte és a római pápa között, mire a pápa mellé álltak, ezért ellenségeik a „bonifacian. bunyevác“ nevet adták rájuk. Ezt azonban horvát történetírójuk, Pekic azzal véli megdönthetni, hogy ha a vallási viszályban az egyik párt a pápáról nyerte nevét, a másíknak okvetlenül a pátriárkával kellene összefüggésben lennie, mint ahogy a reformáció korában a pápisták ellenfeleit mesterükről Iuteránusoknak hívták. Ők egyébként büszkén dalmátoknak mondják magukat és feltehető, hogy a bunyevác tulajdonképen gúnynev volt. Az elnevezésre vonatkozó még valószínűtlenebb felfogások ismertetését annál is inkább mellőzhe-

*) Az Egyesült Keresztény Nemzeti Liga Kisebbségi Szakosztályának pályázatán pályadíjjal kitüntetett munka.

tem, mert úgy vélem, hogy a „Buna—bunjevac“ származtatás bír a legkomolyabb alappal.

Maga az elnevezés azonban még nem adja meg azt a genus proximumot, melybe a bunjevacot, mint népet beilleszthetjük. Azzal a színtel mindenhol található felfogással szemben, hogy a bunjevacok szlávok, a magyar irodalomban Meznerich Jenő ellenvéleményt jelentett be. Fejtégetéseit — mint jelzi, — Írott bizonyítékokkal nem tudja alátámasztani, gondolatmenetét mégis röviden vázolólok. A bunjevacok dalmátoknak nevezik magukat, ami nem kielégítő, mert Dalmácia lakossága szerb, horvát, olasz, német és egyéb elemekből tevődik össze, őslakosságnak az illírt mondja, míg a szlávok Kr. u. 640 körül telepedtek meg e tájon. Dalmácia a 11. században kerül magyar fennhatóság alá, amikor a szomszédos kalábriai és apuliai partokon normann kalózkodnak, vikingek garázdálkodtak. E normannok a Bizánc elleni háborúik folyamán több százezres tömegekben (a szerző itt nyilván túloz, a népvándorlás korában még nem voltak ilyen létszámú fegyveres kötelékek) fordultak meg a dalmát-albán partvidéknek azon a táján, ahová a bunjevacok ősi fészket teszik. A nagy tömegekből esetleg betegen, vagy sebesülten sok harcos maradt le a tengerpart közelében, mások pedig hajótörés folytán kényszerültek ide. A meghonosodott normannok átvették a szerb-horvát nép nyelvét, mint ahogy más normannok a brit szigeteken az angol. Normandiában a francia nyelvre tértek át. — Amennyiben ilyen megtelepedés lehetséges, kétségtelen, hogy aránylag kis csoportokról van csak szó. Ismerve a normannok kalandos természetét, feltehető, hogy nagy részük felgyógyulva és kedvező kilátásoktól ösztönözve, a Narenta völgyéből alkalmasint elvitorlázott. Azok közül pedig, akik ott maradtak, vajjon hányan a leszármazója vette kezébe közel félezer év múltán a vándorbotot észak felé? A bunjevacok kétségkívül kevert nép s ma még nem nyert megállapítást, mennyi ereikben a szláv és mennyi a nem szláv vér. De miután valljuk, hogy a néphez, népfajhoz tartozásnak nem a leszármazás a legfőbb kritériuma, megállapíthatjuk, hogy a bunjevacok elszlávosodott keveréknépnek tekintendők, akik azonban a velük élő szerb és horvát néptől lényegesen különböznek. Nyelvükhöz szívósan ragaszkodnak és annak szláv mivolta nem szorul külön bizonyításra, de szlávoknak mondják magukat ők is és ezek a tényezők alátámasztják szláv jellegüket, amivel szemben a délszlávoktól eltérő faji adottságok, némely szokások, stb. állnak.

Kérdés mármost, hogy a szláv fajon belül milyen differentia specifica-k segítségével állapítsuk meg a bunjevacok hovatarozását. Tudjuk, a bunjevac helyi elnevezés, bunjevac nemzet nincs. Itt Pekic arra a megállapításra jut, hogy ennek folytán valamely nemzethez, a szerbhez vagy horváthoz kell tartozniok. Ez a következtetése nem állja meg a helyét. A bunjevac. ha nem önálló nemzet, azaz csekély számánál fogva érthetően nem emelkedett különcélúsága öntudatának színvonalára, lehet önálló nép, beilleszkedve egy nagyobb nemzet (a magyarság) sorsközösségébe, közösnek mondva azzal hazáját, életét és jövőjét. A továbbiakban hírlapjaikból vett néhány szemelvény eme felfogásunk helyességéről fog meggyőzni. A szerbek és horvátok azonban erről nem vettek tudomást, mindegyik magáénak követelte e derék népet. Ha megkérdezik őket, száz közül 99 horvátnak mondja magát (Pekic): Ivanic „O Bunjevcima“ c. művében azt bizonyítja, hogy a bunjevacok rácok, azaz szerbek, mert azonosak szokásaik, népdalaik és a külföld is annak ismeri őket. Teremnie a vezetéknevekkel érvel, melyek a szerbeknél és bunjevacoknál egyformák. Pekic velük szemben kimutatja, hogy olyan népdalokról, vezetéknevekről, szokásokról van szó, melyek a legtöbb délszláv népnél közösek. Igaz, valamikor ciril betűkkel írtak, de csak szerb környezetben, ma azonban már átvették a latin írásmódot és ez is horvát jellegükhöz nyújt alapot. Ha katalizált szerbek volnának, okvetlenül kellene lennie valami feljegyzésnek a nagy áttérésről, de ilyen egyáltalában nem létezik. Más forrásban ezeket találjuk: A délszlávok, amelyhez a bunjevacok is tartoz-

nak, gyűjtőnévvel szerbeknek, majd horvátoknak, illetve Rascijanoknak neveztek. A magyarok írásaikban illíreknek hívják őket, utóbb helyi elnevezéseket: szerb, bosnyák, stb. alkalmaznak. A bunyevácokat és sokakat hordátoknak, dalmátoknak vagy illíreknek ismerik. Csak az *egyszerű* földműves emberre mondták: bunyevác vagy sokac. A szlavóniaiak szerint magyarok, a belgrádi szerbek szemében pedig svábok voltak. „Mi azonban — állapítja meg Antunovich Iván, — ahhoz a nemzethez tartozunk, melyet ma szerbnek, horvátnak, dalmátnak, boszniaiinak, isztriaiinak stb. szólítanak.“ Egyébként azonban azt a józan felfogást képviseli, hogy csak az egyenjogúság simíthatja el az ellentéteket és ehhez ők, a katolikusok nyújtanak baráti kezet, mert a viszályt el akarják kerülni. Hogy azonban a bunyevácok a szerbektől nemcsak vallási téren különbülnek el, azt mutatják az 1848-as események, mikor a hazai bunyevácok a magyarság oldalán a szerbek ellen harcoltak.

Hogy került ez az elszlávosodott nép arról a távoli hercegovinál tájról, melyet őshazájának mondtunk, a Duna és Tisza mellékre? Feleletet kérdésünkre hosszú, küzdelmes vándorlásuk feltárásával nyerhetünk. E pontban a magyar cs szlav források megközelítőleg egyetértenek. Bizánc eleste után tíz évvel Hercegovina is török kézre került 1463-ban. erre az ottani keresztény lakosság elmenekült a keleti hódító elől, akárcsak nálunk is, elnéptelenedtek a hódoltság alá került déli és alföldi részek. A Buna-menti lakosok papjaik vezetésével elhagyták a feldúlt otthont. Metkovde táján átkeltek Dalmáciába és Kotornál elérték a tengert. Itt azonban nem telepedhettek meg, mert Dalmácia, mint a velencei köztársaság tartománya, akkor már sűrűn lakott terület volt, másrészt a nomád életmódot folytató bunyevácok a kopár vidéken nem találták volna meg létfeltételeiket. Síkság után vágytak, ezért tovább indultak észak felé. Útközben horvátok is csatlakoztak a hazát keresőkhöz, ezért a források a bunyevácokat hercegovinaiaknak (lakóhelyük után), bosnyákoknak, dalmátoknak és horvátoknak nevezik. Knin táján a csoport kétfelé szakadt. Egyik részük a Velebit hegység lakható részein telepedett meg (ezek a likái bunyevácok ősei, ma már asszimilálódtak a hordátokkal, számuk mintegy 50.000); a másik tovább nyomult a Száva felé.

Az egyébként meglehetősen hiányos források innét a 17. századvégi nagy bevándorlásra ugranak át. pedig az első bunyevácok nem bécs ostroma után lépték át a Dunát. Ez a megtelepedés alkalmasint a 16. században történt, a szerbektől viszont már 1465-ben is vannak adataink. Amikor a keresztény és pogány világ között végső leszámolásra került a sor, az amúgyis anyagi végszükségben levő és nyughatatlan vérű bunyevácok megmozdultak, hogy résztvevenc a közös ellenség elleni küzdelemben. Nemsokára azonban ismét szétszakadtak. Sokan végleg megtelepedtek Szlavóniában. Verőce és Pozsega megyékben, a többiek ferences barátok vezetésével a Dráván és Dunán átkelve, elérték Baranyát és Bácskát, a harcok színhelyét. Erről a gyöngyösi ferences kolostor feljegyzései tájékoztatnak, ami közös forrása Antunovich, Iványi és Pekic műveinek. Eszerint a bunyevácok Boszniából, ideértve Hercegovinát és Szlavóniát. 1686 őszén 18 ferences barát vezetésével jöttek a Bácskába, ahol már előzőleg mintegy 150 bunyevác család lakott. Családonként telepedtek meg Szabadkán és Szegeden, ezenkívül Kúnbaja, Ludas, Bajmok, Tavankut pusztáin, valamint előbb még a töröktől bérelt Tompa, öttömös. Csörva. Kisülés és Belovic pusztákon, ahol állattenyésztéssel foglalkoztak. Tehát a most bejöttek itt már rokonaikra bukkantak, kiket a szegedi zárda történetírója, Czoernig, dalmátoknak nevez, ami alatt bunyevác értendő. A baranyai Marok községben a török defterekben 1550-ben szerepel már Bunjevác Márton nevű adózó. Szabadkán 1565-ben az első bunyevác Prcic István. A 17. század elejéről már több adat áll rendelkezésünkre. 1612-ben Matkovic Simon bunyevác lelkipásztor kéri V. Pál pápát, hogy híveinek dalmát nyelven hirdethesse Isten ígését. 1622-ben már azt kéri, bízza rá a pápa a bácskai bunyevác egyház vezetését, de nem tud-

juk, létezett-e az valójában. 1640 táján Ibrissimovich Marin belgrádi püspök végezte a bácskai bunyevácok és sokacok bérmálását és ismeretes, hogy 1649 október 14—15-én Jánoshalmán 325 hívőt bérmált. A katolikus szlávokkal egyébként a törökök türelmesebbek voltak, mint a magyarokkal szemben, akik vallásukat szabadon nem is gyakorolhatták. 1776 június 29-i irat (Szabadka városi levéltár) is megemlíti, hogy a török hódoltság vége felé Szabadka területén rácok mellett katolikus dalmaták, bunyevácok élnek, éspedig a Velgieva nevű rác temető környékén. Szegeden már 1657—1668 között laktak bunyevácok, az ottani ferences kolostor adatai szerint a ferences templom egy oltárát Seravec Juraj emelte (1715). Guganovic (Ludasi) Jeromos ferences barát, aki már régebben Ludas pusztaán megtelepedett szülőktől származott, 1660-ban, mint lelképásztor szerepel és ez is adat arra, hogy katolikus rácok (bunyevácok) már a török korban meghonosodtak e vidéken. De ezt bizonyítja a szabadkai főplébánia keresztelési anyakönyve, melyet a barátok 1687. dec. 1. óta vezettek s a szülők, keresztszülők és keresztelő lelkészek túlnyomó többsége bunyevác, illetve szláv nevet visel.

1687-ben, mikor Miksa Emmánuel bajor választó felszabadította a Bácskát, folyt le a bunyevácok utolsó nagy bevándorlása. A választó a Martonoshoz közel fekvő Sizar melletti táborból a hozzáfordult katolikus rácokat ajánlja letelepítés végett a császári udvari haditanács kegyébe és számukra Szegeden, Szabadkán és Baján három palánkot kér lakhatásul. A levél ma már elkallódott, csak a bécsi Hofkriegsrat levéltárában maradt feljegyzés mentette meg az adatot: „Churfürst zu Bayern recommandirt sub dato Feldlager bei Sizar 9 Juli 1687 die katol. Raizen, damit ihnen 3 Palánkén zu erbauen u. zu bewohnen cingeraumet werden möge.“ I'z a kérelem voltaképp már a második volt, az elsőt Duram Markovié és Juraj Vidakovié személyesen adta elő és föld ellenében felajánlották szolgálataikat: „Markovics und Juro Vidakovics bitten um einige devastirte Castellen und Terri torja für 5000 aus der Türkei herübergangener Rätzen, damit sie Unterkommen und sich ernähren mögen. Versprechen dagegen jeder Zeit unter dem Commando eines deutschen Generals oder Officiers wider den Erbfeind die Waffen zu führen.“ A három palánk kijelölésének ügyét ugyanekkor kiadták véleményezésre Caraffa Antal altábornagynak. Válasza kielégítő volt s kijelölte Szeged, Szabadka, Baja és Pekic az Zombor városát. Caraffa jelentéséről az iktatókönyv a következőket mondja: „Remittitur hiermit ein anderer, dass dergleichen Ratz, welche ich in 1500 wehrhaften Männern bestehend anerbotten treu zu verbleiben und andere mehr vom Feinde herüber zu bringen, gegen dem, dass ihnen zu Szegedin, Sobathiz und Bouia zu verbleiben und die drei vorgeschlagene Palanken zu erbauen erlaubet werde.“ Ezután megindult a legnagyobb vándorlás, melyet a ferences atyákon kívül Markovié és Vidakovic vezetett Horvátországon és Szlavónián át a Bácskába. A vándorlók, kik között mindenféle katolikus szláv akadt, voltaképp a török elől menekültek és számtalan nehézséggel kellett megküzdeniök, mert a török hatóságok nem nézték jó szemmel katolikus alattvalóik kivándorlását. Ezért rendszerint az éj leple alatt szöktek át a határon. (Ebből viszont arra kell következtetnünk, hogy a bevándorlók száma semmicsetre sem lehetett magas, mert tekintélyes részüket a török mégis visszatartotta.) De Pekie számadatokat is közöl Plumba Miklós püspök feljegyzéseiből. Dubovac András ferences atya 2.000. Veliki Mihovil 2.300, Socanin Ivan 1.500, Dubovac Ili ja és Ronéanin Simon 650. Tubrié György 5.300 és Zgozdjanin 4.500 lelket hozott Magyarországra. A csoportokat a császári hadvezérek mindenben támogatták, sőt a határtól a kijelölt városokig állami költségen tették meg az utat. Az első, de legkisebb raj a Buna folyó mentéről jött, a többiek Bosznia, Hercegovina, Horvátország es Dalmácia különböző vidékeiről. Meg kell azonban állapítanunk, hogy e vándorok késő utódai a mai horvátoktól lényegében különböznek.

2. Sokácok.

A bunyevácok legközelebbi rokonai a velük egyidőben bevándorolt és sokáig nem is külön tárgyalt sokácok. A magyar nyelvben meghonosodott már a „sokác“ írásmód, bár ez bunyevdcos és kerüendő; helyesebb a „sokac“. Az, hogy a bunyevácokat sokáig egynek vették a sokacokkal, Fényes Elekre vezethető vissza, aki statisztikai kimutatásaiban a kettőt nem választotta el egymástól. Tévedése végigkíséri a múlt század irodalmának egy részét. Hunfalvi (Magyarország Étnográfiája, 474. l.) a szerb és sokac-bunyevác között csak vallási különbséget lát; Banatianu már megállapítja, hogy a szerbektől a sokac-bunyevác vallásra, érzelemre, szokásra és viseletre nézve tér el. A katolikus rációk számát azonban elég magasra (98.159) becsüli. Rónai Sándor a sokacokat nomád életmódjukkal európai indiánoknak és a bunyevácok tökéletes ellentétének mondja, azoktól néprajzilag cs nyelvi téren különböznek. E különbségek megállapítására azonban sem ő, sem utóbb Iványi és Badicz nem törekednek.

A sokac név eredetéről általános az a felfogás, hogy nevük előbbi hazájuk (Bosznia, Hercegovina, Dalmácia) valamely földrajzi elnevezésében leli magyarázatát. Ilyen volna az őshazában levő Succus havas, de akkor ama havas többi lakójának is ezt a nevet kellene viselnie, ami valójában nincs így. Mások a nép vallási szokásaival magyaráznak, hogy t. i. egész tenyérrrel „cijelom sakom“ vetnek keresztet, de megvan ez más délszláv törzseknl is. Vagy hivatkoznak az „uskok = szökevény, uskociti — elszökik“ szavakra, mely szóképzés annak megjelölésére utalna, hogy sokan közülük a török elől a szomszédos keresztény országokba szökdöstek; viszont a hasonló módon szökevény szerbek nem kapták ezt a nevet. Ugyanez áll az „odskociti = kitérni“ magyarázatra, mert ha a gör. keleti szerb egyházból tértek volna ki (amit a bunyevácokra vonatkozólag fentebb már megcáfoltunk), ez a név maradt volna a szerbeken is, mikor a pravoszláv hitre tértek át. Egészen mcscszerű végül az az előadás, hogy mikor a török által megszállt Boszniából a folyón áthajózva, magyar földre menekültek, a révész a zsúfolásig megtelt csónak felé igyekvőknek odakiáltotta volna magyarul: „sok lesz már“ és ebből eredjen a sokac név. Komolyabb bizonyítékok híján egyik elgondolást sem tehetjük magunkévá.

Bevándorlásukról, az őshazáról csak annyit tudunk, hogy kétszáz év előtt telepedtek meg Magyarországon, ugyanoly területet foglalva el, mint aminő régi hazájuk volt. Azért helyezkedtek el a Duna árterülete közelében, mert az állattenyésztés mellett, akárcsak régen, főfoglalkozásuk a halászat maradt. Valószínű azonban, hogy már korábban vándoroltak be és útirányukra következtethetünk a szlávóniai szétszórt sokac telepekből. Anyakönyveik a bunyevácokéinál későbbi keletűek, csak a 18. század elejétől vezetik rendszeresen. Jankó János megvizsgálva a bács megyei sokac településeket, arra a megállapításra jut, hogy a falvak lakói egymással alig érintkeztek, ahány faluban élnek, annyi különböző időpontban és vidékről telepedtek meg s az újabb réteg valószínűleg a Dunántúlról, vagy Horvátországból húzódott hozzájuk. Bács-Bodrogon kívül Baranya vármegyében laknak (az 1910-es magyar népszámlálás már nem tünteti fel a torontáli sokatokat), sok helyen házközösségben (zadruga) élnek, megvan a közös hálókamra (vajat), bútorzatuk szegényes, de sehol sem hiányzik a szövöszék. Igen elterjedt náluk a halottkultusz. Antropológiailag a sokac erős, magas növésű, a nő szokatlan szépség. A bunyeváctól eltérő faji jellegüket ma is megőrzik, mert csak egymás között házasodnak. A férfi ruhája: báránybőr kucsma, vastag fekete nyakkendő, ing és gatva szerb vászonból, ezek felett báránybőr bunda. Lábán csinos kapca és szijas opánka látható. A nő fejére húzott sapkát, vállától a földig érő redős inget, néha keresztbekötött selyem mellinget, a leány virágos fejdísz és sokréttü üvegyöngysort, lábán pedig hímzett szerb papucsot visel. Gazdagságban messze elmaradnak a tehetős bunyevácok mögött, földjüket a szorgalmasabb németek szereztek meg, nagyrészüket ma földönfutó, vagy

szüksős anyagi körülmények között él. Ezzel kapcsolatosak kultúrviszonyaik is, mert például falvaikban minden hatodik német és csak minden hatvanadik sokac olvas újságot. A különbségek ellenére sorsuk teljesen egybefonódott az anyagi és szellemi fölényben levő bunyevácokéval, nyelvük és majdnem teljesen azonos. Közös volt a bunyevác és sokac politika, iskolaügy, sajtó, gazdasági és művelődési élet s minden vonatkozásban, már csak a számbeli erő miatt is, együtt tárgyalták őket; ettől a továbbiakban, ámbár tekintetünket elsősorban a bunyevácok felé fordítjuk, mi sem térünk el.

3. A bunyevácok és a délszláv eszme.

Pusztán a leszármazás és bevándorlás tárgyalásával korántsem öleltük fel a bunyevác kérdés egész anyagát. Számunkra épily fontosak a nemzetiségek életében jelentős változást hozó 1867-tel kezdődő korszak eseményei, mert az elmúlt hét évtized átalakulásai náluk is éreztették hatásvukat. Sajnos, nem egy, könnyen befolyásolható, tanultabb emberüket a délszláv eszme áradata kerítette hatalmába, megindult a nemzetbomlasztó tevékenység és ennek eredménye lett a garai és kelebiai trianoni határ. A mozgalmat meg kell ismernünk, mert csak így találhatjuk meg újra az elvesztett fonalat, mellyel a magyar és bunyevác nép között a bensőséges egyetértés szálait szorosabbra fűzhetjük. Kiindulópontjuk az 1917-es orosz összeomlásig akár tudva, akár tudat alatt a pánszlávizmus volt, először kulturális, majd politikai formájában, és ennek mozgó ereje a 70-es évektől a cári Oroszországnak a Balkán utáni hatalmi sóvárgása lett, amihez eszközül a „Silni Dusan“ birodalmát helyreállítani törekvő szerb fanatizmus kínálkozott. A magyarországi szerbek, a nagyszerb eszmétől vezérelve, kivetették hálójukat a bunyevácokra, akiket először hízgeléssel iparkodtak megnyerni, amire különben is szükség volt. Nem sokkal előbb, 1849-ben ugyanis a bácskai katolikus szlávok élesen szembefordultak az olmtüzi alkotmánnyal és a tervezett Szerb Vajdasággal s a szerb pátriárka tudatta is Windischgraetz herceggel, hogy nyíltan kifejezik gyűlöletüket a szerbek ellen. Most a szerbek egyszerre megállapítják a bácskai katolikus szlávokról, hogy azok oly jó testvérek, akárcsak a keleti vallásúak s ily jelszavak felására Antunovich Iván meghirdette népe újjászületését, harcot kezdve az elmagyarosodás ellen. Értekezletet hívott össze, hol kifejtette programját és jellemző az akkori közhangulatra, hogy érveire Somborcevic Franjo a következőket jegyezte meg: „Iván barátom, elkésztél, mi már elmagyarosodtunk.“ Antunovich ekkor napilapot alapított „Bunjavackei Sokacke Novine“ címen, amelynek első száma 1870 március 19-én jelent meg. Felfogását mutatja, hogy egyrészt nyílt szándékairól beszélt, másrészt célként tűzi ki „Dalje od Madjara“ (el a magyaroktól), amivel a bunyevácok és sokacok öntudatára kívánt hatni. Az elemi iskolák számára Mihajlovic Iván tanár megírja az illír nyelv nyelvtanát „Grammatika Ulirskoga Jezika“, Palié Iván pedig katekizmust állít össze. A liberális kor felfogása nem tudta megkülönböztetni e nemzeti felbuzdulás helyes és helytelen szempontjait. így történhetett meg, hogy gyanakodni kezdenek a bunyevácokra. Szabadkán és Zomborban teljesen, másutt részben megszüntetik a bunyevác nyelven történő oktatást. A sajnálatos intézkedés azonban nem volt valami ellenük irányuló reakció, hanem általános folyamánya akkori elhibázott nemzetiségi politikánknak. Más téren ugyanekkor rendkívül kedvező helyzetbe jutottak. 1878 december 15-én ünnepélyesen felavatták a szabadkai „Pucka Kasina“-t (Népkaszinó); az alapító Mamuzic Lázár 1881-ben Szabadka országgyűlési képviselője, 1884-ben polgármestere lett. ugyanekkor minden számottevő városi tisztségbe bunyevác került. A községekben, ahol magyarokkal és németekkel vegyesen éltek, közmegelegedésre töltötték be a tisztséget. Mamuzic Lázár 18 éven át volt Szabadka polgármestere, államhűségével iránvt mutatott, de ellenfelei „magaron“-nak mondták, és noha templo-

mok, kórházak, iskolák, árvaház, vágóhid stb. létesítése fűződik nevéhez, a lelketlen aknamunka következtében megtépázva kellett elhagynia alkotásai színhelyét.

Vörös fonalként húzódik végig e korban a magyar és bunyevác nép' viszonzván a nyelvi kérdés. A tapintatos megoldás kétségkívül sok félreértésnek vette volna elejét. Az 1868:37. és 44. te. biztosítja a nemzeti-ségek iskoláiban az anyanyelven történő oktatást. Mégis előbb Szabadkán, majd Zomborban és Baján megszűnt a bunyevác nyelv tanítása s a falusi iskolákban a gyermekek legfeljebb heti egy órában hallották anyanyelvüket. 1883-ban állítólag már csak 13 bunyevác iskola volt a Bácskában. De a kérdést a hivatalos bunyevác vezetők más megvilágításban látták, mint az a nyers adatokból élénk tűnhetik. Így Kujundzic Pál nagy mozgalmat szervez a bunyevác nyelv bevezetése érdekében az elemi iskolákban és e célból 1896 januárjában összehívta a szabadkai iskolai választmányt. Jellemző, hogy tisztán bunyevácokból álló bizottság 16 tagja közül a javaslat mellett szavazott 6, ellene 8, ketten tartózkodtak a szavazástól, köztük Mamuzié polgármester. Vojnic József 1898-ban kijelenti, hogy a bunyevácok ugyan mind megtanulnak magyarul, de az a kívánságuk, hogy anyanyelvüket ne csak családi körben, de az iskolában és a közéletben is használhassák. Lapjaik hangoztatják, hogy az elemi iskolákban nem helyes a kizárólag magyar nyelvű oktatás, mert az nemcsak a nemzetiségekre, de az államalkotó népre is veszélyes. A Nase Novine a világháború dóestjén (1913 jul. 27. sz.) leszögezi: „A legfontosabb nyelvünk, mert a nemzet nyelvében él. Mi ragaszkodunk nyelvünkhöz, de hű állampolgárok maradunk és nem óhajtunk sem Szerbiával, sem Horvátországgal egyesülni. Jogainkról (iskola, templom, anyanyelv, képviselő a közéletben) azonban nem mondunk le.“

A hamar tévútra került Nevén helyett a Nase Novine a magyar nemzeti eszme szempontjából mindig követendő álláspontot képviselt. 1907 szeptember 15-én megjelent első számában olvassuk: „.... hocemo se boriti . za vliCanstvenu misao ncodvisne Madzarske domovinc“ (a független magyar haza felemelő gondolatának jegyében kívánunk harcolni). „Az a célunk, hogy a bunyevác-sokac nép számára megvilágítsuk a földi élet nehéz és sötét útjait és megmagyarázzuk neki mindazt, amit hall és lát, de esetleg nem ért.“ Megszívlelendő sorokat közöl az október 6-i nemzeti gvszűnnep alkalmából: „Most lesz 58 éve, hogy vérbefojtották szabadságharcunkat. eltiporták jogainkat. elvették alkotmányunkat és édes hazánkat.“ Az iskolák államosítása ellen leginkább azért tiltakoztak, mert veszélyeztetve látja a hitoktatást. Bosznia ennekeltálása után a Balkán-háborúk küszöbén foglalkozik Szerbia területi követeléseiével, azzal a megjegyzéssel: ha elvesztették eszüket, úgy fegyverrel kell a bolondfejúeket (ludoglave) jobb belátásra bírni. A nemzetiségi kérdésről ez a véleménye: Khuen-Hédervárv és Apponyi politikája az elmagyarosítást célozza. Pedig a magyarság feladata a nyugati kultúra védelme és ezt a történelem folyamán az ittélő szlovák, román, horvát-délszláv és német népek segítségével végezte. Szent István Intelmeit úgy magyarázza, hogy a magyarság csak sok nemzetiséggel virágozhat és haladhat előre. Magyarország „Mária országa“. a nemzetiségek mindegyike itt élt, dolgozott, saját nyelvén tanult és ha ellenség támadt az országra, megvédte édes hazáját. Alaptalan a kormánynak az a félelme, hogy tüzzel-vassal magyarosítani kell, nehogy az ország területi épsége veszélyben forogjon. A románok ugyan nyíltan hangoztatják. — állapítja meg — hogy Erdélyt Romániához kell csatolni, de a hazai horvát-bunyevác-sokac néptől senkinek sem kell tartania. Igaz, ragaszkodnak anyanyelvükhöz, de hazájukhoz is, melyet soha el nem árulnák. A nemzetiségi kérdésben irányadó egyrészt a természet törvénye, a „suum cuique“, másrészt a szereteté: amit nem akarsz, hogy mások tegyenek neked, azt te sem tedd másokkal. Ezért, ha valamely nemzetiség nyelv-éért cs fennmaradásáért harcol. Isten és a természet törvényeinek megfelelően cselekszik. Az irányelvek helyett azonban ma inkább a nyers erő

érvényesül. „A nemzet nemzeti érzés nélkül olyan, mint a test csont nélkül.“ Jelszóként hirdeti: a magadét ne engedd, a másét ne bánts! Spontán megnyilatkozása a következő: „A múltban nem voltunk, a jövőben nem leszünk pánszlávok! Ragaszkodunk katolikus, vallásunkhoz, hű fia maradunk hazánknak, mely bennünket éltet és oltalmaz. De a jövőben is bunyevácok és sok a sok akarunk maradni.“ Hogy szélesebb körökben mennyire nem volt talaja a nagy szláv eszméknek, arra jellemző, hogy 1906-ban a bunyevác párt jelöltjét, Sudarevic Beno-t azért nem választották meg Szabadkán, mert az a hír járta, hogy hazaáruló és pánszláv. A tények világosan mutatják a nép államhűségét, mely nem kívánta az elcsatolást, pedig azt vezetői, az ő nevében, akarata ellenére hajtották végre.

A világháború katonai eseményei nem hoztak a bunyevác kérdésben újabb fordulatot, de a Szabadkán és másutt a hősi emlékművekbe vésett bunyevác névsorok jelzik, hogy ez a nemzedék is híven teljesítette kötelességét magyar hazájával szemben.

Vessünk még egy pillantást saját megjegyzéseikre a sokak által óhajtott szerb uralomról. A trianoni béke aláírása után — írja Pekic — Szabadkán a vezető városi tisztviselők helyébe szerbeket és magyarokat(?) ültettek, s noha egy alispáni és öt főszolgabírói állást ígértek, egyet sem adtak. Tanulatlan szerb hivatalnokok csak növelték a háború alatt kezdődött zűrzavart s a közigazgatásban teljes lett a fejtelenség, önkény és korrupció. Amikor 1921 július 6-án kihirdették a vidovdáni alkotmányt, az ifjúság Szabadkán betörte Raic Balázs és a szerb uralmat megvalósító bunyevác politikusok házának ablakait. A szerbek vallási téren nem férték meg „testvéreikkel“. Így a papokat megakadályozták hivatásuk gyakorlásában, bevették a ferences kolostor ablakait, az istentiszteletek idején botrányok keletkeztek stb. A bunyevácok a huszas évek pártpolitikájában lassan az ellenzéki szellemet erőteljesen képviselő horvátokhoz kezdtek húzni, a horvát megnyilatkozások azonban nem tetszettek a kormányköröknek, mert az volt a céljuk, hogy a bunyevácok híd maradjanak a szerbek és horvátok között a jugoslovenstvo biztosítására; a bunyevácok viszont a híd szerepből csak azt érezték, hogy rajtuk gázolnak keresztül. „A nagy hazafiak, Strossmayer, Danicic és Mazuranic bizonyára nem képzelték volna, hogy a szabad hazában a szerbek, horvátok és szlovének között nem lesz meg az egyetértés.“ Ez a beismerés a jugoslovenstvo csődje, amit néhány hónappal ezelőtt a történelem igazolt. Bízunk abban, hogy hagyományos államhűségük a visszacsatolás után minden ellenkező irányú befolyáson ismét felülkerekedik és a kormányzó felhívása visszhangra fog találni mindnyájuk szívében.

4. Jellemzésük, irodalmuk.

A szerb-horvát nyelvet beszélik, mégpedig annak „stokav“. ennek „ijekav“ nyelvjárását.

Testalkatuk a közepesnél magasabb, jellemzőjük az egyenes tartás, vállasak, csontosak, arcszínük barnás, de világosabb, mint a szerbeké. Fejük és arcuk hosszúkás, de nincs meg a szerbekre jellemző karvalyszzerű arcberendezés. Hajuk világosbarna, szemük kék: mások fekete vagy harna hajat és barna szemet látunk. Sajátos a minden férfinél megtalálható sűrű szemöldök és bajuszviselet, de szakállt nem hordanak. A bunyevác nő nyúlánk termetű, haja ritkábban szőke, ajka kicsiny, arca fehér és meglepően csinos. Ivanic szerint Magyarországon ők a legszebb nép. Beszédük nem gyors, hanem lassú és megfontolt, tekintetük nyílt, kissé megrengő. Hangyaszorgalommal dolgoznak, gyűjtik a vagyont, őszinték, becsületesek. békeszeretők a magán- és közéletben, áldozatkészek, bátrak, kitarítók, hűségesek a katonaságnál. Mély vallásosság hatja át őket és odaadó tisztelet egyházi előljáróik, kivált a ferencesek iránt. Kedvelik a zenét, roppant vendégszeretők és szenvedélyes táncosok. Feletteiseket

megbecsülik, velük szemben szolgálatkészek, igénytelenek, de tartózkodók is. A politikában nem a programot, a pártot, hanem az embert nézik és aki értékeesebb, azt választják meg, nem hallgatva a kortesfogásokra. Életük elválaszthatatlanul egybefonódott a ferencesekkel, kik az új hazába vezették őket és azóta is gondjukat viselik. A ferences rend hétszázéves jubileumán a Nase Novine így ír: ¹ „...hogymég ma is vannak katolikus bunyevácok, azt egyedül a ferenceseknek köszönhetjük.“ Majd hozzáfűzi, hogy a barátok hosszú vándorútjukon a szultán atnámjával védve, szabadon mozoghattak, templomaik nyitva voltak és a bunyevác ősök megőrizték hitüket, ők voltak a katolikus bunyevácok megmentői és a keresztény műveltség terjesztői.

A férfiak ruházata inkább magyaros, zsinóros dolmányt, mellényt, nadrágot és magyaros csizmát hordanak. Fejükön nyáron kis kerek kalapot, télen báránybőr sipkát viselnek. A ruha fölött hosszúszerű suba, nyáron nagyallérú fehér szűr járja. A legények mellénye selyem- vagy bársonyszövetből készült, nadrágot 1850-ig csak a 17 éven felüliek húztak. A lányok öltözeté igen pompázó, az asszonyoké ellenkezőleg egyszerű. Befont hajukat fonat (pleténica) veszi körül, derekukon vastag selyemszövetű mellényt hordanak, arany csipkével díszítve, karjukat himzett, virágos ingujjak fedik. Erre selyem kabát, vagy prémes bunda (tyurak) kerül. Legalább egy tucat szoknyát magukra szednek, a legfelső vastag selyemből készült (peruska), ezen fekete kötényt viselnek arany paszománttal. Egy-egy gazdagabb lány ruházata vagyont ér, más nem is igen kapott régebben hozományul, de 1853 óta náluk is megvan a köteles rész intézménye (Optk. hatása). Vasárnap kiöltözve jelennek meg a főtcán és itt a fiatalság, lányok és legények szórakoznak. Akárcsak Boszniában és Hercegovinában, nálunk is megőrizték a házközösséget, s mindegyik „zadruga“ húsz–negyven tagból állt. Vezetője „domacin“, ki a városban lakik, teljhatalmat gyakorol s az ellenszegülő tagokat ki is zárhatja. „Tko mené ne ce slusati, táj ne Ce moj kruh jesti.“ (Aki nem hallgat szavamra, ne is egye az én kenyéremet.) A hatóságok a házközösséget már régen meg akarták szüntetni, de az a bunyevácoknál 1881-ig, a sokacoknál még tovább is fennállott. Házaik döngölt földből, újabban kőbei épülnek. Besztásuk a következő: nyitott folyosó, két szoba, konyha, gazdasági és mellékhelyiségek; rend és tisztaság uralkodik mindenhol. Eleinte, állattenyésztéssel foglalkoztak, de idővel a földmívelésre és szőlőgazdálkodásra tértek át. Gazdagságban lassan megelőzték a magyarokat, németeket, szerbeket és kivált Bajmok, Xcemesilitics és Zombor környékén igen jómódúak. Szabadkán néhány bunyevác kereskedelmi téren felülmúlta a zsidókat is. A hiteléletben kevesebb szerencse kísérte vállalkozásukat. 1903-ban Malagurski Ivan, Dulic Marko és Sudarevic Ferenc pénzintézetet létesített „Zemljodilska Stedionica“ néven, de az három és fél év múlva megbukott s hasonló törekvésekkel többé nem is kísérleteztek.

Köszöntésük mély vallásosságuk folyományaként a keresztény „Hvaljen Issus!“ Embertársaikat „láncsal“ mérik, azaz csak az tartják egyenrangúnak, kinek szintén van földje, s roppant büszkék szép lovaikra. A mértéktelen gazdagság és gondtalan életmód számos ferdeség szülőjévé fesz. Lapjaikban közölt jótanácsok óvnak a túlságos evéstől, ivástól, házasság előtti nemi élettől, az okatlan költekezéstől stb. Szokásaik egy része is ezen elemekből tevődik össze. Advent elején gyakoriak a disznótorok; szeretnek ilyenkor hajnali misékre járni, amit kiadós reggeli követ: sült kolbász, véres hurka, „veseljaca és uslivanca“, ez utóbbi kettő tepsi-ben sült tézstanemű étel. Adventben csak kétszer esznek, nyáron háromszor, azonban aratás idején négyszer. Materica az anyák ünnepe advent harmadik vasárnapján, míg a következő héten Oci (Ocica) az apák hasonló ünnepét jelenti. A karácsonyi bozintjak bunyevác különlegesség, kettős kereszt alakú fonott kalács, melynek sikerülte a bunyevác házi-asszony legnagyobb öröme az ünnepek alatt. Még Luca napján elvetik a karácsonyi búzát, hogy az ünnepre kizöldüljön. A szent estén

a szolgálak is együtt étkeznek a családdal, a ház örege „domaéin-deda“ vacsora előtt köszöntőt mond. A fiatal lány ilyenkor morzsát tesz párnája alá, hogy jövendőbelijét megálmódja; a gazda a jószágot bőven el látja eleséggel, mert egész évben jó erőben kell lenniük, éjfélkor a lovakat megitatják s a vízbe szép alma kerül, hogy az állat szép színű maradjon. A lakószobát a bethlehemi istálló emlékére szalmával hintik be. A farsang a nagy mulatozások ideje. Vidáman járnak a „kolo“-t (körtánc). Ekkor vannak a prclo-k; eredetileg a fonóban mulatozást jelent, majd nagy népbállá fejlődik: az első Veliki Prelo Szabadkán volt 1879 február 2-án. A divan (beszélgetés) a fiatalságnak ártatlanul kezdődő szórakozása, utóbb kicsapongássá fajult, mire a szabadkai városi tanács betiltotta. Hamvazó-szerda (tisztító szerda = cista srida) véget vet a mulatozásnak, a húst és zsírt félre- teszik, a böjtöt keleti szigorúsággal megtartják, szünetel a zene, dal, kártya. A tavasz kezdetén (március 25) szokásban van a krvatja (vérfriessítés) piros borral, de megvan az ivászat minden halotti tornál (podusa) és pratizásnál, ami bor melletti mulatozást jelent. Húsvétkot ételt szenteltek. Pünkösdi szokásuk a kraljica, azaz nyolc nemzeti viseletbe öltözött leányka házról-házra járva ünnepi éneket ad elő s mind-egyiknek virágkoszorú van a fején. Más ének jár az öregnek,“ fiatalnak, gyerekeknek, fivérnek, nővérnek, fiatalasszonynak, menyasszonynak, gazdá-
nak, papnak stb. A leánykérés ideje vásár- és ünnepnap délelőtt 11 óra és lényegében az örömszülők megállapodását jelenti személyi és vagyoni tekintetben. Ennek létrejöttével kerül sor az eljegyzésre (rukovanja). A lakodalmat ősszel, régebben hétfőn és szerdán, újabban vasárnap szokták megülni. Nászmenetük hosszú kocsisorból áll, a menyasszony kocsija mellett a násznagy (sdtjela) lovagol, mintegy oltalmazva az esetleges leány-
rablás ellen. A lakodalmi ebéd külön folyik le a menyasszony és külön a vőlegény házánál, jellemzője a trojanica, a hármashárom pohárral való köszöntés. Az ebéd végeztével a fiatal menyecskét férje házába kísérik, ki ajándékkal (kravalj) fogadja és ez az ő különvagyona (prtjia). Ajándékot kap a megjelenő vendégektől is. kiket csókkal fogad és ezért gazdag he-
Iven arannyal kel! fizetni. A fiatalasszony az új házban a deda hatalma alatt áll. tartozik a legalacsonyabbrendű munkát is elvégezni, hogy jó példát mutasson. A leánykorában élvezett színpompás életmódnak egyszerre vége lesz. Nem csoda, ha szépségéből egyre veszít és a sok munka idő előtt elhervasztja.

A bunvevác irodalom első nyomtatásban napvilágot látott terméke Pavic Mitkonak 1764-ben Budán megjelent bibliája, melyet még a régies írásmód jellemez. Első nagyobb írójuk Pestalié Gergely, eleinte latin nyelvű bölcselati értekezései jelennek meg, majd 1795-ben szláv nyelven teszi közzé Dávid király zsoldárait, s a bácskai katolikus szláv nemesek jegyzékét. Cevapovié Gergely „Memoria gentis Illiricae“ címen gyűjtötte össze kutatásait, de ez csak kéziratban maradt ránk. Bár elsősorban politikus. de mint író is számottevő egyéniség Antunovich Iván (1815—1888). Első műve Temesvárott jelent meg „Poucne iskricne“ címen, ebben olaszországi utazását írja le. 1875-ben „Slavijan“ a bunvevácok életét és szokásait, „Odmotnik“ Martinovic összeesküvését ismerteti. 1879-ben „Bog s covikom na zemlji“ 800 oldalon az ó- cs újszövetség fordítását adja. Legszámottevőbb alkotása az ISS2-ben Bécsben megjelent „Razprava o podunavskih j potiskih Bunjevcih i Sokcih“, mely a jelen dolgozathoz is forrásul szolgált. Sarcevic Ambrus 1869-ben a magyar-bunvevác nyelv szótárát teszi közzé. Kujundzic Miklós a bunvevác himnusz, a „Kolo igra“ szerzője, melvnek megkapó négy sorát eredetiben és magyar műfordításban mutatom be:

„Nit ce majka roditi junaka
K.'o Bunjevca taka veseljaka:
Kolo vodi, svaki mu se divi,
Nck se znade da Bunjevca zivil“

„És oly hős fia nem lesz anyának,
Mint jó kedve van a bunyevácnak:
Táncát járja, szemek függnek rajta,
Hadd tudják a bunyevác mifajta!“ (Cserépy J. ford.)

Raic Balázs a lapokban megjelent politikai cikkei mellett irodalmi értékű népeleket adott ki „Narodno Blago“ címen. Evctovic Iván bácsi plébános, majd prépost, a magyar országgyűlés, utóbb a belgrádi alkotmányozó nemzetgyűlés tagja és a bunyevác-sokac párt képviselője, történeti tanulmányokat tett közzé a bácskai katolikus egyház múltjából. Magyar nyelven megírta Baja város történetét. A már ismertetett sajtótermékeken kívül számottevő csak a világháború után megjelent Hrvatske Novine volt. Művelődési téren egyébként a horvát Matica és a szent Jeromos társaság támogatta a bunyevácokat.

Amint látjuk, ez a nem is százezer lelket számláló néptöredék nem rendelkezett számottevő irodalmi étellel. Hogy a bunyevác nem szerb, de kevert fajú, azt irodalmi vonatkozásban a jelentősebb népdalköltészet hiánya bizonyítja, mert ezt a szerbeknél okvetlenül megtaláljuk. Az általános műveltség emelése érdekében túlnyomóan papoktól megindított és vezetett irodalmi tevékenység csak dicséretesnek mondható, hibája azonban, hogy az oly gazdag szokásokkal rendelkező nép igazi értékeinek felkutatása helyett, a politika igoványára tévedt.

5. A bunyevácok száma.

Az egyes bevándorolt rajok lélekszámút már figyelemmel kísérhettük, a békésebb idők bcköszöntével vannak azután adataink a megtelepedett összlakosságról. Acsády említi, hogy 1720-ban a Vajdaságban 2180 horvát család élt (ami alatt házközösség (zadruga) értendő), ennek kb. 40.000 lélek felel meg. A bunyevác-sokac elem tényleges száma a horvátok leszámításával ennél természetesen alacsonyabb. Antunovich Razprava-iából közelebről megismerhetjük a bunyevácoklakta községek 13. századbeli népességi helyzetét. Összehasonlítás kedvéért mindenhol feltüntetjük az 1°10. évi megoszlást.

Bácsalmás	1738: illír lakosok, néhány szerb, majd magyarok;
Bácsborsód	1910: magyar 3808, bunyevác 1374. s/erb 10; Latinovich-család, néhány hunyevác, magyarok és szlovákok;
Baja	1910: magyar 1696, bunyevác 271, szlovák —;
Csantavér	1731: dalmátok, németek, magyarok és szerbek; 1910: magyar 16.796, bunyevác 2188, német 1733, szerb 220; magyarok és bunyevácok:
Csávoly	1910: magyar 7312, bunyevác 250:
Csonoplva	1762: bunyevácok, néhány szerb, magyarok, szlovákok: 1910: magyar 417, bunyevác 510, szlovák —, szerb —;
Felsőszentiván	1762: bunyevácok, németek, magyarok, szlovákok, néhány szerb;
Clara	1910: magyar 1592, bunyevác 697, német 2240, szlovák 3,
Hercegszántó	szerb 7: 1783: magyarok, bunyevácok és szlovákok:
Katvmár	1910: magyar 1296, bunyevác 770, szlovák 1; 1763: csak bunyevácok. 1753: németek is: 1910: magyar 122, bunyevác 1207, német 2749: sokacok, kevés magyar és szlovák
	1910: magyar 1778, sokac 1296, szlovák 17:
	1734: főleg bunyevácok, néhány szerb;
	1910: magyar 401, bunyevác 1586, szerb 2;

Mátételke	csak bunyevácok; 1910: magyar 614, bunyevác 131;
Monostorszeg	1736: sokacok, kevés német és magyar;
Nagybaracska	1910: magyar 1058, sokac 3378, német 1214; magyarok, szlovákok, sokacok;
Nemesmilitics	1910: magyar 3756, sokac —, bunyevác 96, szlovák 1;
Szabadka	magyarok, bunyevácok, néhány szlovák; 1910: magyar 2176, bunyevác 1380, szlovák 2;
Vaskút	1731: bunyevácok és szerbek, 1767: magyarok is;
Zombor	1910: magyar 55.587, bunyevác 33.208, szerb 3514; 1783: svábok, bunyevácok, szlovákok; 1910: magyar 645, bunyevác 371, szlovák —, német 4180; 1763: bunyevác, szerb, kevés német; 1910: magyar 10.078, bunyevác 6093, szerb 11.881, német 2181.

Ezenkívül az 1715. évi kimutatás szerint bunyevácok laknak még az alábbi községekben. Pest megyében: Buda sz. kir. város, Csobánka, Dusenok, Kákony, Kalász (Budakalász), Kalocsa, Nádudvar, Pándur, Pomáz, Ráczváros, Szentendre, Szigetszentmiklós. Tabán, Tököl, Víziváros. — Tolna megyében: Agárd, Bátaszék, Bonvhád, Berekalja, Csikód. — Fejér megyében: Ercsi, Érd, Pentele, Perkáta, Ráczalmás, Ráczkeresztur, Sarkút, Szászahalom, Tárnok.

Már a 18. században, mikor Szabadka 1743-ben megszűnt határörvidék lenni, kiobbant a bunyevácok és szerbek közötti mély gyűlölködés, rácsfolva minden szerető testvéri kötelékre. A szerb grancsárokat, kik polgári körülmények közé kerülve nem tudtak megférni a bunyevácokkal, ezek kiüldözték a városból, mire 1746-ban kiköltöztek. Később ugyan visszavárogtak, de ekkor kizárták őket a városi tanácsból és a főtéren nem vehettek házat. A szabadkai népesség megoszlásáról ezidőben a következő adatok tájékoztatnak: Hübner—Fejér Lexikona szerint 1817-ben Szabadka lakosai magyarok, bunyevácok és rácok. Az 1825-i kalocsai egyházi sematizmus úgy tudja, hogy a szabadkai rom. kát. egyházban a hivatalos nyelv „illyrica, hungarica”. Fényes Elek Geographiai szótárában a következőket írja: „a város többsége dalmaták, kevesebb magyarok, még kevesebb szerbek”. Az 1850. évi katonai összeírás alapján Szabadka lakossága 48.823 fő, ebből magyar 29.787, dalmát 13.831, szerb 2676, német 826, horvát 14. (Tehát az osztrák összeírás is jól megkülönbözteti a bunyevácokat mind a szerbektől, mind a horvátoktól.) A magyarság ebben az időben aligha volt még ily többségben, valószínű azonban az, hogy a magyar érzelmű bunyevácok soraiból az osztrák elnyomással szemben jelentkező nemzeti felbuzdulás növelte meg számukat. A kiegyezés óta tízéves időközökben sorra kerülő magyar népszámlálás is a bunyevác-sokac népet, minthogy sem a szerbekhez, sem a hon-átokhoz nem tartoznak, külön rovatban, illetve külön megjelöléssel tünteti fel. Ennek folytán egyáltalán nem tagadja meg ezen elemek délszāv voltát és nem iparkodott őket elrejteni.

Az 1910. évi magyar népszámlálás alapján a bunyevác-sokac nép lélekszáma községenkénti részletezéssel Magyarországon a következő:

BÁCS-BODROG vármegye.		2. Bácsalmási járás	
1. Apatini járás		Bácsalmás (buny.)	1.374
Apatin (sokac)	291	Bajmok	1.879
Monostorszeg (sok.. buny.)	3.378	Borota	122
Szond (sokac)	3.312	Katymár (buny.)	1.586
		Mátételke	131
	<u>6.981</u>		<u>5.092</u>

3. Bajai járás		BARANYA vármegye	
Bácsbokod (buny.)	885	(kizárólag sokacok)	
Bácsborsód (buny.)	271		
Csávoly (buny.)	510		
Felsőszentiván (buny.)	770		
Gara	1.207		
Hercegszántó	1.296		
Nagybaracska (buny.)	96		
Vaskút (buny.)	371		
Béreg (sokac)	2.028		
	<u>7.434</u>		
4. Hódsági járás		1. Baranyavári járás	
Bács (sokac)	1.238	Baranyavár	1.013
Bogyán (sokac)	455	Benge	221
Paripás (dalmát)	43	Dárda	134
Vajszka (sokac)	822	Hercegszöllös	43
	<u>2.558</u>	Ivándárda	33
		Kiskőszeg	613
		Löcs	<u>730</u>
			2.287
5. Palánkai járás		2. Mohácsi járás	
Bácstóváros (sokac)	159	Dályok	1.490
Bácsujlak (sokac)	31	Darázs	1.442
Dunabökény (sokac)	111	Hercegmárok	995
Palona	1.199	Izsép	1.146
	<u>1.500</u>	Mohács	3.278
		Nagybodolya	298
		Németboly	35
		Ráczöttös	38
		Veresend	<u>502</u>
			9.224
6. Titeli járás		3. Pécsváradi járás	
Sajkáslak (sokac)	32	Olasz	213
Titel (sokac)	49		
	<u>81</u>		
7. Topolyai járás		4. Siklósi járás	
Csantavér (buny.)	250	Alsószentmárton	854
Kossuthfalva (buny.)	41	Beremend	59
Pacsér (buny.)	148		<u>913</u>
Topolya (buny.)	30	Vármegyei összeg	12.637
	<u>469</u>		
		FEJÉR vármegye	
8. Zentai járás		1. Adonyi járás	
Mohol (buny.)	49	Ercsi (illirek)	557
		Érd (illirek)	<u>902</u>
		Vármegyei összeg	1.459
9. Zsablvai járás		PEST-PILIS-SOLT-KISKUN vm	
Zsablva (sokac)	104	1. Kiskőrösi járás	
		Bajszentistván (buny.)	
		1.106	
10. Zombori járás		2. Ráckevei járás	
Bezdán (buny.)	104	Tököl (buny.)	472
Csonoplya (buny.)	697	Szentendre (dalmát)	259
Nemesmilitics (buny.)	1.330		
	<u>2.181</u>	Budapest szföv. (buny.)	
Baja tjt	2.188	<u>126</u>	
Szabadka tjt	33.208	Vármegyei összeg	
Újvidék tjt	100	1.963	
Zombor tjt	6.093		
Vármegyei összeg	<u>68.096</u>		

Összegezve:	Bunyevác és sokac együtt	Ebből bunyevác
Bács-Bodrog vármegye	68.096	58.107
Baranya vármegye	12.637	—
Fejér vármegye	1.459	—
Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.	1.963	1.963
	84.155	60.070

Annál különösebbnek találjuk, hogy a Zágrábban megjelenő „Za Dom“ 1941 dec. 8-i számában a magyar statisztika megcáfolására a sokac-bunyevác elemek számát 1910-ben 106.502 főben jelöli meg, noha nyilvánvaló, hogy három évtized távlatából ő is csak az általunk megjelölt forrásra támaszkodhatik. De továbbmegy és a Duna—Tisza közén, valamint a Baranyában élő bunyevácok és sokacok lélekszámát 1930-ban 160.000 főre becsüli, anélkül, hogy forrását megnevezné. A magyarországi részleteket 1930-ból ismerjük (a csonka-országban 23.228 bunyevác és sokac), de a délszláv népszámlálásról köztudomású, hogy minden szerb-horvát nyelven beszélőt (még ha nem is vallotta e nyelvet anyanyelvének), a „naS narod“ sülyesztőjében tüntetett el, közelebbi hovatarozásának megjelölése nélkül. Így a bunyevácokra vonatkozólag sem 1921, sem 1931-ből nincsenek hitelt érdemlő adataink, s a mai helyzet megismeréséhez meg kell várnunk az 1941. évi magyar népszámlálás eredményét. Megjegyezhetjük azonban, hogy a visszatért területen 1910-es alapon bunyevácok száma 48.809 (az összlakosság 6.9 százaléka), a sokacoké 7.778 (1.1 százalék). Az elmúlt három évtized természetes szaporodásának figyelembevételével ez a szám kétségkívül módosulni fog.

*

A területviszacsatolások után első feladatunk a számadás, amint a messze idegenbe szakadt hazatérő fiú is ezt teszi a szülői házban. A világháborút követő két évtized, mely megérlelte a következő világégést, sorskérdéseink döntő átalakulásához vezetett. A területgyarapodások után nem kezdhjük az újjáépítést ott, ahol nemzeti együttélésünk 1918-ban megszakadt. A délszláv eszmétől elragadott bunyevác vezetőréteg és az egész nép számára gazdag tapasztalatokat nyújtott a jugoszláv uralom elmúlt két évtizede. Az első tanulság, hogy a különböző, legváltozatosabb múlttal rendelkező népek és területek egy államban történő egyesítése a szuronyok erejével csak ideig-óraig sikerülhet. „A történelem órájának másodpercmutatója még nem jelent jogállapotot“ s ennek igazságát mutatja, hogy midőn az óra ütött, és ki kellett volna állni az első viharpróbát, a mesterséges állam, mint a kártyavár hullott össze. De a külpolitikai hatások mellett bizonyosodott a délszláv államban az is, hogy az államalkotó néppel nyelvre nézve rokon, de attól vallásra és kultúrára idegen s különállását büszkén hangoztató bunyevác-sokac népet a beolvasztás közelfekvő veszélye a megsemmisüléssel fenyegette. Ezt látva az a bunyevác, akinek egyéb délszláv törzsektől való függetlenségi öntudata a hányattatás viharos századaiban megacélosodott, saját érdekét a hízelgő szláv eszmék elé fogja helyezni.

Természetesen nekünk is le kell vonnunk a tanulságokat. Történelmi hivatásunkat az biztosíthatja, ha nemcsak a Kárpát-medence geopolitikai egysége, a dunavölgyi népek gazdasági egy-

másrautaltsága, de a magyar államszemlélet tiszta közjogi felfogása, a Szent Korona területének egysége és oszthatatlansága befelé, a függetlenség kifelé, közös célként tartja össze az ezeréves haza fiait. A bunyevácokkal szembeni viszonyunkban a nyelvi kérdést, mint sűrűlódási felületet egyszersmindenkorra ki kell küszöbölnünk. Ezirányú jogalkotásunk a trianoni évek alatt a múlthoz képest nagy haladást mutat. Ugyanekkor figyelemmel kell lennünk sajátos, bizonyos szempontból kiforratlan kultúrviszonyaikra. Nem szabad elfelejtenünk, hogy a visszatért nemzetiség igényei változtak, intelligenciájuk nőtt fel s a fiatalság egy része a magyar hazában, nem tudva még szabadulni a belgrádi hatástól, idegenül érzi magát. Mégis azt kell gondolnunk, hogy a gyanakvás felhőjét, mely a tisztánlátást elhomályosítja, közös igyekezettel sikerül eloszlatnunk, és a bensőségesebb egyetértés szálait a két nép között újra szorosabbra fűzhetjük.

Irodalom. — Antunovich Iván: Razprava o podunavskih i potiskih Bunjevcih i Sokcih. Bacs, 1882. — Franki István: Bács-Bodrog vármegye néprajza, 4. Bunyevácok. — Bács-Bodrog vármegye egyetemes monográfiája, II. kötet. Zombor, 1896. — Iványi István: Szabadka története, I—II. Szabadka, 1892. — Jankó János: Adatok a Bács-Bodrog vármegyei sokacok néprajzához. Ethnographie, VII. évf. 1896. — Kovács Alajos: A Szerb-Horvát-Szlovén állam népszámlálásának nemzetiségi adatai. Magyar Statisztikai Szemle, 1926. IV. évf. — Lorković Mladen: Narod i Zemlja Hrvata, Zagreb, 1939. — Magyar Statisztikai Közlemények, 1910. és 1930. évi népszámlálás, Mecznerich Jenő: Bunyevácok, Budapest, 1938. — Naše Novine Szabadka, 1907—1913. évf. — Pekić Petar: Povijest Hrvata u Vojvodini od najstarijih vremena do 1929 godine, Zagreb, 1930. — Rapp Jakob: Jánoshalma története, Budapest, 1927. — Révai Nagy Lexikona, XVII. kötet, Budapest, 1925. — Thim József: A magyarországi 1848—49-i szerb fölkelés története, I. kötet, Budapest, 1940. — Za Dom (Deutsche Ausgabe), 1941. dec. 8. sz.

Karl János.